

τοῦ Λούβαρι πρὸς ἀποφυλάκισίν του. Οἱ Π. Κανελόπουλος, Γ. Μπακόπουλος, Σ. Κουλουμβάκης, Α. Παπαθανάσης, Θεοφανόπουλος, ἀρχηγὸς τῶν Ἐνωτικῶν, Χρ. Λαδάς καὶ Κ. Καλκάνης, συνεχῶς ἀνεκίνουν τὸ θέμα τοῦτο. Ὁ τελευταῖος μάλιστα διεκήρυττε δημοσίᾳ, ὅτι, κατὰ τὴν κοινὴν ἀντίληψιν, ἡ ἀπόφασις τοῦ δικαστηρίου ἦτο πεπλανημένη¹. Ἀκόμη καὶ ἐπιστολαὶ διαμαρτυρίας ἀπεστέλλοντο πρὸς τὰς ἀρμοδίας ἀρχὰς καὶ ἐδημοσιεύοντο διὰ τὴν ἀποφυλάκισιν τοῦ Λούβαρι. Ὁ Κ. Μ. Μελάς, βουλευτὴς Ἰωαννίνων, λ.χ. διαμαρτυρήθη δι' ἐπιστολῆς του, ἀπευθυνθείσης πρὸς τὴν Ἐφημερίδα «Ἐθνικὸς Κήρυξ» (24.12.1947) διὰ τὴν παράτασιν τῆς φυλακίσεως ἐκείνου, ὅστις εἶχε συλλέξει τὰ στοιχεῖα, βάσει τῶν ὁποίων τὸ ἑλληνικὸν κράτος διετύπωσε τὰς κατηγορίας του κατὰ τῶν Βουλγάρων. Ὁ Πρόεδρος δὲ τῆς Ἑλληνικῆς Βασιλικῆς Νεολαίας Ἀθηνῶν «28η Ὀκτωβρίου» ἀπέστειλε τὴν 3.9.1947 ἐπιστολὴν πρὸς τὴν Α.Μ. τὸν Βασιλέα Παῦλον, ζητῶν τὴν ἀπονομὴν χάριτος εἰς τὸν Λούβαριν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἶχον κινήθῃ παντοιοτρόπως καὶ διάφοροι ὀργανώσεις². Συγκινητικαὶ ὑπῆρξαν αἱ καθημεριναὶ ἐκδηλώσεις συμπαθείας ἐκ μέρους χιλιάδων πολιτῶν πάσης τάξεως, τῆς τε πρῶτευούσης καὶ τῶν ἐπαρχιῶν. Ὅθεν δικαίως ἐχαρακτηρίσθη ἡ περίοδος τῆς φυλακίσεώς του εἰς τὸ μέγαρον Ζελιώτη ὡς «πενταετὲς λαϊκὸν προσκύνημα»³.

10. Ἀποφυλάκισις καὶ κοινωνικὴ ἀποκατάστασις.

Δι' ὅλων τῶν ἀναφερθεισῶν ἤδη ἐκδηλώσεων συμπαθείας, εἶχε συντελεσθῆ ἡ κοινωνικὴ ἀποκατάστασις τοῦ Λούβαρι, πολὺ πρὸ τῆς ἀποφυλακίσεώς του. Αἱ δεκάδες τῶν καθημερινῶν ἐπισκεπτῶν, οἱ ὅποιοι ἤρχοντο νὰ ἐκφράσουν συμπάθειαν, εὐγνωμοσύνην καὶ συμπάραστασιν, ἀπετέλουν διὰ τὸν Λούβαριν τὴν καλυτέραν ἱκανοποίησιν, διότι οὕτως ἐγνώριζεν ὅτι ἡ μεγάλη συμφορά του δὲν κατέστη ἱκανὴ νὰ τοῦ ἀποσπάσῃ τοὺς φίλους καὶ τοὺς θαυμαστάς του. Τὰς τελευταίας ἡμέρας ὁ ρυθμὸς τῶν ἐπισκέψεων εἶχε γίνῃ πολὺ κουραστικὸς, ὥστε, παρὰ τὴν πρὸς τοῦτο μεγάλην χαρὰν του, νὰ νοσταλγῇ ὀλίγην ἡσυχίαν, διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὰ ὄργανα τῆς τάξεως, τὰ ὁποῖα εἶχον μετατραπῆ εἰς ὑπηρεσίαν ὑποδοχῆς.

Ὁ σύλλογος τῶν καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν εἶχεν ἀποφασίσει τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ Λούβαρι εἰς τὴν ἔδραν αὐτοῦ πολὺ πρὸ τῆς ἀποφυλακίσεώς του. Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐπραγματοποιήθη εὐθὺς μετὰ τὴν λήξιν τῆς ποινῆς του. Οὕτω προσέφερε καὶ πάλιν τὰς πολυτίμους ὑπηρεσίας του εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ἀσκήσας καὶ μετὰ ταῦτα τὰ καθήκοντα

1. Αὐτόθι ἄρθρον 51ον τῆς 8.6.1950.

2. Ἐφημερὶς Ἀθηνῶν «Καίριοι» (6.10.1949).

3. Ἀπομνημονεύματα ἄρθρον 1ον, τῆς 2.4.1950.

αὐτοῦ μετὰ ἀμειώτου ζήλου καὶ ἠύξημένης ἀγάπης πρὸς τοὺς φοιτητάς. Ἡ πνευματικὴ δραστηριότης τοῦ Λούβαρι δὲν περιορίσθη καὶ πάλιν εἰς τὰ στενὰ ὄρια τοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλ' ἐπεξετάθη ἐκ νέου εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς προτέρας δραστηριότητός του. Οὕτως ἐπανήρχισε τὰς πυκνὰς διαλέξεις του, τὰς ραδιοφωνικὰς ὁμιλίαις του, καὶ τὰ ἐβδομαδιαῖα ἄρθρα του εἰς τὰς ἡμερίδας καὶ τὰ περιοδικὰ τῆς πρωτεύουσας καὶ τῶν ἐπαρχιῶν, ὡς καὶ τὴν τακτικὴν συνεργασίαν του εἰς τὰ μεγάλα ἐγκυκλοπαιδικὰ λεξικά τῆς χώρας. Ὡσαύτως ἐπανέλαβε τὰ μαθήματά του εἰς τὴν Μαράσλειον Παιδαγωγικὴν Ἀκαδημίαν, τὸ Διδασκαλεῖον Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, καὶ εἰς τὰς διαφόρους στρατιωτικὰς σχολάς. Ἀπὸ τοῦ ἔτους δὲ 1952 ἐπανέλαβε καὶ τὰ εἰς Γερμανίαν ταξίδιά του, κατὰ τὰ ὅποια ἔδιδεν ἐκάστοτε σειρὰν διαλέξεων εἰς διάφορα Πανεπιστήμια, καὶ πνευματικὰ ἰδρύματα, ἀποκομίζων ὡς ἀντάλλαγμα εὐαρίθμους ὑποτροφίας εἰς Ἕλληνας σπουδαστάς. Ὁ Λούβαρις δὲν ἠρνήθη καὶ πάλιν τὰς ὑπηρεσίας του, ὡσάκις αὗται τοῦ ἐζητήθησαν, κυρίως προκειμένου περὶ εἰδικῶν ἀποστολῶν. Οὕτως ἀπεδέχθη λ.χ. τὴν συμμετοχὴν του εἰς ἐπιτροπὴν, ἣτις συνεστήθη ὑπὸ τοῦ Ἰπουργείου Ἐξωτερικῶν¹ πρὸς μελέτην τῶν τρόπων τῆς πνευματικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ὡσαύτως ἀπεδέχθη τὴν ἐκλογὴν του ὡς προέδρου τοῦ Ἑλληνογερμανικοῦ Συνδέσμου Ἀθηνῶν ἀπὸ τοῦ 1954. Ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας τυγχάνει ἡ ἐπίδοσις του εἰς διαφόρους συγγραφάς, διὰ τῶν ὁποίων καὶ ἔκλεισε τὸν κύκλον τῆς πνευματικῆς δραστηριότητός του.

Τὴν 31ην Αὐγούστου τοῦ 1955 ὁ Λούβαρις κατελήφθη ὑπὸ τοῦ ὄριου ἡλικίας² καὶ ἀπεχώρησε τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας, μεταταγείς οὕτως εἰς τὴν τάξιν τῶν ὁμοτίμων καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς. Ἐκτοτε ἀνέπτυξεν ἔτι περισσότερον τὴν ἐκτὸς τοῦ Πανεπιστημίου πνευματικὴν του δραστηριότητα, δίδων παντοῦ καὶ πάντοτε τὸ παρὸν δι' ἐπικαίρων ἄρθρων, διαλέξεων καὶ ραδιοφωνικῶν ὁμιλιῶν. Ὁραματιζόμενος δὲ ἀπὸ μακροῦ τὴν ἐκδοσιν ἐνὸς νέου περιοδικοῦ, ὑψηλῆς πνευματικῆς στάθμης, συνειργάσθη μετὰ τῶν ἐκλεκτῶν φίλων καὶ συνεργατῶν του, μεταξὺ τῶν ὁποίων διέκρινε πάντοτε τὸν ἐξάϊρετον φιλόλογον, παιδαγωγὸν καὶ φιλόσοφον Κ. Γεωργούλην, καὶ ἐπρογραμμαμάτισε μέχρι τῶν τελευταίων λεπτομερειῶν τὴν

1. Ὅρα ὑπ' ἀριθ. Πρωτ. 29510/21.4.1950 σχετικὸν Ἐγγραφον.

2. Ἐπὶ τῇ συμπληρώσει τῆς ἐβδομηκονταετηρίδος τοῦ Λούβαρι, ὁ στενὸς φίλος αὐτοῦ Eduard Spranger ἐδημοσίευσεν ἄρθρον εἰς τὴν ἡμερίδα «Frankfurter Allgemeine» τῆς 6.12.1957 ὑπὸ τὸν τίτλον «Nikolaus Louvaris». Ἐν αὐτῷ ἀναφέρεται εἰς τὴν τεσσαρακονταπενταετὴ φιλίαν αὐτῶν καὶ ἀναλύει τὴν προσωπικότητα τοῦ Λούβαρι. Ταύτης διακρίνει ὡς κύρια χαρακτηριστικὰ τὸ διαφλέγον αὐτὴν ἐσωτερικὸν πῦρ, τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς του, τὴν μεγάλην πνευματικότητα καὶ δραστηριότητα αὐτοῦ, τὰς ὁποίας ἐκφράζουν καὶ αὐταὶ αἱ ριτίδες τῆς μορφῆς του. Ἐν αὐτῷ ὁ Spranger προβάλλει τὸν Λούβαριν ὡς ὑπόδειγμα ἀνθρώπου, τοῦ ὁποίου ἡ ζωὴ ὑπετάγη εἰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ πνεύματος.

ἐκδοσιν περιοδικοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀνθρωπος». Τοῦ περιοδικοῦ τούτου εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος μόνον δοκιμαστικὸν ἀγγελτήριον φυλλάδιον. Ἀτυχῶς ὁμως ἡ ἀσθένεια καὶ ὁ θάνατος τοῦ Λούβαρι δὲν ἐπέτρεψαν τὴν πραγματοποίησιν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ὀνείρου.

Ὡς συνταξιούχος ὁ Λούβαρις διήρχετο τὰς ἡμέρας του μετὰ τῆς αὐτῆς ὑπερεντάσεως καὶ φόρτου ἐργασίας, ὡς καὶ μετὰ καταπληκτικοῦ νεανικοῦ σφρίγους καὶ ἐνθουσιασμοῦ, τιμῶμενος καὶ ἀγαπώμενος ὑπὸ πάντων. Εἰς ἀναγνώρισιν τοῦ μεγάλου πνευματικοῦ του ἔργου πρῶτοι ἐτίμησαν αὐτὸν οἱ ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καθηγηταί, οἱ ὅποιοι ὑπῆρξαν πάντες μαθηταί του, διὰ τῆς ἀναγορεύσεώς του ὡς ἐπιτίμου διδάκτορος ὑπὸ τῆς Σχολῆς αὐτῶν. Ἡ σχετικὴ ἀπόφασις ἐλήφθη βάσει τῆς κατὰ Νόμον γραπτῆς προτάσεως δύο καθηγητῶν, ὁ εἷς ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι ὁ γράφων τὰς γραμμὰς ταύτας, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ γραπτὴ πρότασις εὐρίσκεται ὡς δημόσιον ἔγγραφον εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Σχολῆς. Ἡ λεπτομέρεια αὕτη σημειοῦται, διότι κακόπιστοι ἄνθρωποι, ἀποβλέποντες εἰς ἰδιοτελεῖς σκοπούς, ὠμίλησαν ἀκόμῃ καὶ περὶ ἀντιδράσεως δῆθεν τοῦ γράφοντος εἰς τὴν ἀπονομὴν τῆς ἐν λόγῳ διακριτικῆς τιμῆς. Μεγίστην ἱκανοποίησιν ἐδοκίμασεν ὁ Λούβαρις διὰ τῆς ἐκλογῆς του ὑπὸ τῆς ὀλομελείας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ὡς μέλους αὐτῆς πρὸς κατάληψιν μιᾶς τῶν ἐδρῶν τῆς τάξεως τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ ἐκλογή αὕτη ἐγένετο κατὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 729 συνεδρίαν τῆς 17.12.1959¹. Ἄν καὶ λίαν καθυστερημένη ἡ ἀναγνώρισις τῆς πνευματικότητος καὶ τῆς ἐργασίας τοῦ Λούβαρι καὶ ἐκ μέρους τοῦ ἀνωτάτου τούτου πνευματικοῦ ἰδρύματος τῆς χώρας, ἐπλήρωσεν αὐτὸν μεγάλης χαρᾶς καὶ ἱκανοποιήσεως καὶ ἐχαιρετίσθη ὡς ἡ οὐσιαστικωτέρα πρᾶξις τῆς πλήρους ἀποκαταστάσεώς του μεταξὺ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τῆς χώρας. Διὰ τοῦτο ἴστατο ἐπὶ μακρὸν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐπισήμου ὑποδοχῆς του, τὴν 17.12.1960 πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς Ἀκαδημίας, περιχαρῆς καὶ βαθύτατα συγκινημένος ὑποδεχόμενος καὶ εὐχαριστῶν τοὺς πάντας, οἱ ὅποιοι συνέρρεον διὰ νὰ τὸν τιμήσουν καὶ διὰ νὰ τὸν συγχαροῦν.

11. Ἀσθένεια καὶ θάνατος.

Ἡ ὠραία, εὐσταλῆς καὶ χαροποιὸς φυσιογνωμία τοῦ Νικολάου Λούβαρι ἤρχισε νὰ παρουσιάσῃ ζωηρὰ τὰ ἴχνη τῆς καταπτώσεως καὶ τῆς φθορᾶς, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὑποστῆ ἡ σιδηρὰ υἰγεία του, ἤδη ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἀποφυλακίσεώς του. Τὴν φθορὰν ταύτην ἐπετάχυνον ἀφ' ἐνὸς τὰ ἐκ τῶν δοκιμασιῶν τῆς ζωῆς ἀθεράπευτα ψυχικὰ τραύματα, ὀδυνηρότερον τῶν ὁποίων ἦτο ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνοίξει εἰς τὰ σπλάγχνα του ἡ ἐξαφάνισις τοῦ ἡγα-

1. Τὸ σχετικὸν διάταγμα τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ ἐξεδόθη τὴν 29.1.1960 καὶ ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ ΦΕΚ τῆς 8.3.1960 τεῦχος Γ'.

πημένου του 'Αλφρέδου, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ ἐκ τῆς ἐντατικῆς ἐργασίας συνεχῆς κόπος, ὡς καὶ αἱ ἀλλεπάλληλοι πικρῖαι, τὰς ὁποίας ἐδοκίμαζε ἀπὸ τὰς ἀπρεπείας τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι καὶ κατὰ τὰς τελευταίας ἀκόμη στιγμὰς τῆς ζωῆς του ἐζήτουν νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὸ ὄνομά του, τὴν καλωσύνην του καὶ τὰς γνωριμίας του. Δι' ὧν αὐτῶν ἐκλονίσθη ἐπικινδύνως ἡ ὑγεία του. Οἱ φίλοι θεράποντες ἰατροὶ ἠναγκάσθησαν νὰ τοῦ ἐπιβάλλουν μακροτάτην καὶ αὐστηρὰν δίαιταν. Ὁ Λούβαρις πειθαρχικὸς μέχρι κεραίας εἰς τὰς περὶ διαίτης συστάσεις τῶν ἰατρῶν, δὲν ἠδυνήθη νὰ συμμορφωθῆ πρὸς αὐτὰς καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ θέμα τῆς ἐργασίας, τὴν ὁποίαν συνέχιζε μετὰ τοῦ αὐτοῦ ρυθμοῦ καὶ κατὰ τὰς κρίσεις τῆς ὑγείας του. Ὁ σοβαρὸς κλονισμὸς τῆς ὑγείας του ἐφάνη κυρίως μετὰ τὸν τραυματισμὸν του ἐκ τινος ἐπιπολαίου αὐτοκινητιστικοῦ δυστυχήματος, ἐπισημβάντος ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἐπίσημον εἰσδοχὴν του εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν. Ἐκτοτε ἐκάμφθη ὁ εὐσταλῆς Λούβαρις, ὁ γενναῖος τὸ φρόνημα καὶ τὴν ψυχὴν ἔπασχε καὶ ὁ γλυκὺς τοὺς τρόπους δὲν ἐπανεῦρε τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὸ θάρρος τῆς ζωῆς, τὰ κυριώτερα τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς προσωπικότητός του. Μετὰ δὶμήνηνον περίπου παραμονὴν εἰς τὴν κλίνην τῆς ἡρέμου ἀσθενείας του ἐγκατέλειψε τὸν μάταιον τοῦτον κόσμον, τὸν ὁποῖον ἐκόσμησεν ὅσον ὀλίγοι, διὰ τῶν ἀγαθοεργιῶν του, διὰ τῆς πνευματικότητός του, διὰ τῆς εὐγενείας του καὶ τοῦ ὠραίου παραστήματός του. Τὴν 26ην Μαρτίου τοῦ 1961 ἡμέραν Κυριακὴν καὶ περὶ τὴν 11ην π.μ. ὁ Νικόλαος Λούβαρις ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ τὸν ὕπνον τῆς αἰωνιότητος. Ὁ θάνατός του ὑπῆρξε δι' αὐτὸν ἀληθῆς ἐπαναπατρισμὸς εἰς τοὺς κόσμους τοῦ ἀπολύτου πνεύματος, τοὺς ὁποίους τόσον ἐνοστάλησεν εἰς τὴν ἐπὶ γῆς ζωὴν του, καὶ τοὺς ὁποίους διησθάνετο καὶ διηρμήνευε καλύτερον παντὸς ἄλλου. Τὸ μέγα κενόν, τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησεν ὁ θάνατός του ἐπληρώθη ἀμέσως διὰ τοῦ ἀξίου παντὸς σεβασμοῦ ὀνόματός του. «Φρόντισον περὶ ὀνόματος, αὐτὸ γάρ σοι διαμενεῖ» (Σοφία Σειράχ μα' 12). Πράγματι τὸ ὄνομα τοῦ Νικολάου Λούβαρι κατέχει ἐπαξίως τὴν θέσιν του εἰς τὴν σειρὰν τῶν μεγάλων ἐπροσώπων τοῦ ἑλληνικοῦ «δαιμονίου» καὶ τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Ὁ θάνατος τοῦ Λούβαρι συνεκίνησε βαθύτατα τὰ εὐρύτατα στρώματα τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, ἰδιαιτέρως δὲ τοὺς πολυπληθεῖς φίλους του, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὸ ἐξωτερικόν. Δεκάδες ψηφισμάτων τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης ἐδημοσιεύοντο καθ' ὅλην τὴν πρώτην ἐβδομάδα ἀπὸ τοῦ θανάτου του εἰς τὰς ἀθηναϊκὰς καὶ τὰς ἐπαρχιακὰς ἐφημερίδας. Τῇ εἰσηγήσει τοῦ κ. Π. Κανελοπούλου, ἀντιπροέδρου τῆς Κυβερνήσεως, ἡ κηδεῖα ἐγένετο δημοσίᾳ δαπάνῃ, ἀπεδόθησαν δὲ εἰς τὸν νεκρὸν τιμαὶ ὑπουργοῦ ἐν ἐνεργείᾳ. Κατ' αὐτὴν, τὸν νεκρὸν ἀπεχαιρέτησαν ἑνδεκα ὁμιληταί, ὡς ἐκπρόσωποι τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν ἀνωτάτων πνευματικῶν ἰδρυμάτων τῆς χώρας, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ Λούβαρις ἐπὶ μακρὸν εἶχε προσφέρει τὰς πολυτίμους ὑπηρεσίας του. Ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ κατετέθησαν 55 στέφανοι, ἑκατοντάδες δὲ συλλυπητηρίων

τηλεγραφημάτων και ἐπιστολῶν ἐστάλησαν εἰς τὴν χήραν σύζυγόν του. Ἡ Γερμανικὴ κυβέρνησις, ὡς και πολλὰ Γερμανικὰ ἀνώτατα πνευματικὰ ἰδρύματα ἐξέφρασαν πρὸς τὸν μέγαν νεκρὸν τὴν τιμὴν και τὸν σεβασμὸν των διὰ ψηφισμάτων, τηλεγραφημάτων και ἐπιμνημοσύνων πνευματικῶν ἐκδηλώσεων. Ἐν ζωῇ ὁ Λούβαρις εἶχε τιμηθῆ τὴν 26ην Ἀπριλίου 1957 ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς Δυτικῆς Γερμανίας Theodor Heuss διὰ τοῦ Μεγαλοσταύρου («Das Grosse Verdienstkreuz mit Stern und Schulterband»). Ὁ αὐτὸς πρόεδρος τῆς Γερμανίας εἶχεν ἀποστείλει πρὸς τὸν Λούβαριν τὴν 3ην Δεκεμβρίου 1957 θερμὸν συγχαρητήριον τηλεγράφημα ἐπὶ τῇ συμπληρώσει τῆς ἐβδομηκονταετηρίδος του¹.

Ἡ κηδεῖα τοῦ Λούβαρι ἐγίνε τὴν 5 μ.μ. τῆς Δευτέρας 27ης Μαρτίου εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν Ναόν, χοροστατοῦντος τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν και συμμετεχόντων πολλῶν Ἀρχιερέων. Μετὰ τὴν πρωτοφανῆ εἰς ἐπιβλητικότητα νεκρώσιμον ἀκολουθίαν ἡ σορὸς τοῦ μεγάλου νεκροῦ ἐκινήθη περὶ τὴν 6.30' μ.μ. ἐπὶ κιλλίβαντος διὰ τῆς ὁδοῦ Μητροπόλεως πρὸς τὴν Πλατεῖαν Συντάγματος και ἐκεῖθεν πρὸς τὴν ὁδὸν Ἀναπαύσεως. Ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς πομπῆς πρὸ τῆς Πλατείας Συντάγματος ἔσβησαν τὰ φῶτα τῆς τροχαίας μέχρι τῆς ὁδοῦ Ἀναπαύσεως και διεκόπη πᾶσα ἄλλη κίνησις. Τὸ σβῆσιμον ἐκεῖνο τῶν φώτων τῆς τροχαίας, ὡς και ἡ διακοπὴ τῆς συγκοινωνίας ἀπετέλεσαν τὴν ἐκφρασιν τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ ὀλοκλήρου τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τὸν ὠραιότερον και πνευματικώτερον κάτοικόν της, ὁ ὁποῖος ἐπὶ τεσσαράκοντα και πλέον ἔτη εἶχε δώσει εἰς αὐτὴν τοὺς πνευματικωτέρους τόνους τῆς ζωῆς της. Ἦτο πράγματι τὸ σβῆσιμον ἐκεῖνο ἡ μυστικὴ ἀποχαιρετιστήριος ἐκφρασις ὀλοκλήρου τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, πρὸς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη δις και τετράκις τῆς ἡμέρας διέσχιζε τὸ πάρκον τοῦ Ζαπτείου και ἤρχετο εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ἢ ἐπέστρεφεν εἰς τὴν οἰκίαν του, εἰς τὸν συνοικισμὸν Μέγας, μεταδίδων πρὸς τοὺς πάντας τὴν ἐγκαρδιότητα τῆς ψυχῆς του και τὴν ἀκτινοβολίαν τῆς πνευματικότητός του, διὰ τῆς προσηνείας, τῆς καλωσύνης και τῆς εὐγενείας του. Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἀνταπέδιδεν οὕτω τὴν ὀφειλὴν της πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος τὴν ἠγάπησεν ἀπὸ τῶν πρώτων φοιτητικῶν του χρόνων και τὴν ἐτίμησεν ὅσον ὀλίγοι. Κατὰ τὴν διέλευσιν τῆς νεκρικῆς πομπῆς πολλὰ χιλιάδες φίλων, θαυμαστῶν, ἀπλῶν ἀνθρώπων, ὡς και πολλοὶ ξένοι, εἶχον συγκεντρωθῆ και ἐστέκοντο σιωπηλοὶ εἰς τὰ πεζοδρόμια, διὰ νὰ ἀποδώσουν τὴν ὑστάτην τιμὴν εἰς τὸν νεκρὸν Λούβαριν, τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα ἦτο οὐ μόνον γνωστόν, ἀλλὰ και εὐρύτατα σεβαστόν.

1. Ὁ Λούβαρις εἶχε τιμηθῆ τὴν 10ην Αὐγούστου 1955 και ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Γ', Πατριάρχου Ἀντιοχείας, διὰ τοῦ παρασήμου τῶν ἀποστόλων Πέτρου και Παύλου, ὡς και ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Τάγματος Ἱπποτῶν Ἀγίου Διονυσίου Ζακύνθου, τὴν 23ην Μαρτίου 1961, ἀνακηρυχθεὶς ἱππότης τοῦ τάγματος τούτου.

Ἡ νεκρική πομπή εἰσήρχετο εἰς τὸ Α' Νεκροταφεῖον τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἥλιος ἀπεχαιρέτα τοὺς βράχους τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τὰς πλαγιάς τοῦ Ὑμηττοῦ. Ἐνῶ δὲ τὸ χῶμα τῆς Ἀττικῆς γῆς ἐκάλυπτε τὴν σορὸν τοῦ μεγάλου νεκροῦ, αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου μετέβαλον τὰ σύννεφα τοῦ δειλινοῦ εἰς ὀλόχρυσον στέφανον ἐπάνω ἀπὸ τὸν νωπὸν τάφον, διὰ τὴν τιμῆσιν καὶ αὐτὰ τὸν νεκρὸν μὲ τὸ ἄρωμα τοῦ ἀττικοῦ αἰθέρος. «Τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐν εἰρήνῃ ἐτάφη καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ζῆ εἰς γενεάς» (Σοφία Σειράχ μδ' 14). Τὸ εὐλαβικὸν προσκύνημα φίλων καὶ θαυμαστῶν συνεχίσθη μέχρι ἀργὰ τὴν νύκτα, ὡς καὶ κατὰ τὰς ἐπομένους ἡμέρας. Δάκρυα ἀγάπης, λουλούδια τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης, προσευχαὶ πίστεως καὶ χριστιανικῆς ἐλπίδος, ἦσαν ἡ προσφορὰ κάθε ἐπισκέπτου εἰς τὸν τόπον τῆς τελευταίας κατοικίας τοῦ μεγάλου νεκροῦ. Ἀπὸ τὴν πρώτην ἐκείνην ἡμέραν τῆς ταφῆς καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἕνα ἀναμμένο κερὶ καὶ τὸ ἀκοίμητο κανδῆλι, μαζὺ μὲ ὀλίγα λουλούδια εἶναι τὸ τεκμήριον τῆς μεγάλης ἀφοσιώσεως τῆς ἀπορφανισθείσης συντρόφου τῆς ζωῆς του, τῆς χήρας Εἰρήνης Λούβαρι, ἡ ὁποία ἐτίμησε καὶ θὰ τιμᾷ ὑποδειγματικῶς τὴν μνήμην καὶ τὸ ὄνομα τοῦ συζύγου της.

Ὅλοι αἱ ἀθηναῖκαὶ ἐφημερίδες ὡς καὶ πολλαὶ τῶν ἐπαρχιῶν, τὰ περιοδικά, ἐκκλησιαστικά, θεολογικά, φιλολογικά καὶ λογοτεχνικά, ἐδημοσίευσαν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Λούβαρι μακρὰ ἄρθρα καὶ εὐμενέστατα σχόλια, μετὰ βιογραφικῶν πληροφοριῶν. Δι' ὅλων αὐτῶν ἐξήρητο ἡ προσωπικότης καὶ ἡ πνευματικὴ συμβολὴ τοῦ Λούβαρι εἰς τὴν καθόλου πνευματικὴν καὶ ἐκπολιτιστικὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας. Ἐκτὸς τῶν ψηφισμάτων ἐγένοντο καὶ πολλὰ ἐκκλησιαστικά καὶ φιλολογικά μνημόσυνα, εἰς ἐκδήλωσιν ἀγάπης, τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης, ὡς καὶ εἰδικαὶ ἐκδόσεις καὶ τινὲς ἀφιερώσεις. Ἐκ τούτων σημειοῦνται: α) τὸ ἐπὶ τῇ συμπληρώσει τριετίας ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ ἐκκλησιαστικὸν καὶ φιλολογικὸν μνημόσυνον τοῦ Γυμνασίου Τήνου (12.4.1964)· β) ἡ ὑπὸ τοῦ Πανελληνίου Ἱεροῦ Ἰδρύματος τῆς Εὐαγγελιστρίας Τήνου καὶ τοῦ Δήμου τῆς πόλεως Τήνου κατασκευὴ καὶ τοποθέτησις καλλιτεχνικωτάτης προτομῆς ἐκ μαρμάρου πρὸ τῆς κεντρικῆς εἰσόδου τοῦ Γυμνασίου Τήνου· γ) ἡ υἱοθέτησις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου τοῦ χωρίου Ἀρνᾶδος, τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως τοῦ Λούβαρι, ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις Λεοντίου Λυκείου τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν· δ) ἡ ἀφιέρωσις κτήματος εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον τοῦ χωρίου Φαλατᾶδος τῆς Τήνου καὶ ἡ ἐν αὐτῷ τοποθέτησις ἀναμνηστικῆς πλακῆς ὑπὸ τοῦ δημοδιδασκάλου Ραφαὴλ Ἐμμανουὴλ Γιαγιᾶ, ὅστις ὀρφανὸς πατὴρ ἐσπούδασεν εἰς τὴν Παιδαγωγικὴν Ἀκαδημίαν Θεσσαλονίκης, ἔχων κηδεμόνα τὸν Λούβαριν, ὅτε οὗτος ἦτο Διευθυντὴς τῆς Ἀκαδημίας ταύτης· ε) τὰ δημοσιεύματα τῶν Μ.Α. Σιώτου, εἰς τὰ περιοδικὰ «Νέα Ἑστία» τόμ. 69, 1961, σελ. 477-478, «Ἐκκλησία» 39, 1962 σελ. 162-164· Εὐαγ. Δανοπούλου, καθηγητοῦ τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, εἰς τὸ περιοδικὸν «Νέα Ἑστία» τόμ. 69, 1961, σελ. 729-735· Eduar Spranger, «Gedenken an Nikolaos Louva-

ris» εἰς περιοδικὸν «Universitas», ἔτος 17, 1962, σελ. 457-468· Κωνσταντίνου Μερεντίτου, καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, «Νικόλαος Λούβαρις—Μνημόσυνον» (μετάφρασις προηγουμένου δημοσιεύματος Eduard Spranger, δημοσιευθεῖσα εἰς Β' τόμον τῆς Ἐπετηρίδος Ἐταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν τοῦ 1962, εἰς τὸ περιοδικὸν «Πλάτων», (27/28-1962, σελ. 226-284) καὶ αὐτοτελῶς· στ) Ἡλία Φέρτη «Νικόλαος Λούβαρις», εἰς «Φάρον Τήγου» (Ἰούνιος 1963)· ζ) Ἱερωνύμου Κοτσώνη, Νικόλαος Ι. Λούβαρις (μία σκιαγραφία), εἰς ἔφημερίδα «Κυκλαδικὸν Φῶς», Ἀριθ. φυλ. 141, Ἀπρίλιος 1961, σελ. 3· η) ὁ ΙΕ' ὀγκώδης τιμητικὸς τόμος τῆς ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κλπ.

Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ ΚΑΙ Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΤΗΣ ΤΟΥ ΛΟΥΒΑΡΙ

1. Ἡ εὐρύτης τῆς μορφώσεώς του.

Ὁ Λούβαρις ὑπῆρξεν ἄνθρωπος κατ' ἐξοχὴν πνευματικός· «ὁ μέντοι πρὸς φιλοσοφίαν ἐμπεφυκὼς καὶ συντεθαμμένος ἀπ' ἀρχῆς αὐτῷ ζῆλος καὶ πόθος οὐκ ἐξερύη τῆς ψυχῆς»¹. Ἡ πολυγνώσια καὶ ἡ πνευματικὴ πολυμέρειά του ἀποτελοῦν τὸν πολύτιμον μαργαρίτην τῆς ψυχῆς του, τῆς πασχούσης ἀπὸ τὸν ἀσίγαστον πόθον τῆς γνώσεως². Μεγάλως καὶ συνεχεῖς προσπάθειάς εἶχε καταβάλλει ἀπὸ τῶν πρώτων μαθητικῶν του χρόνων πρὸς ἀρτιωτέραν κατάρτισιν τῆς προσωπικότητός του, καλλιεργῶν οὕτω συνεχῶς τὰ πλούσια πνευματικὰ του χαρίσματα διὰ τῆς μελέτης, διὰ τοῦ μεταφυσικοῦ στοχασμοῦ καὶ τῆς καθόλου πνευματικῆς ἐνασχολήσεως. Λίαν ἐνωρίς ἀπέκτησεν ὅλας ἐκεῖνας τὰς γνώσεις, διὰ τῶν ὁποίων ἐχαρακτηρίζετο δικαίως οὐχὶ μόνον πεπαιδευμένος καὶ μεμορφωμένος ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ ἀληθὴς φιλόσοφος. Διὰ τῆς συνεχοῦς μελέτης καὶ τῆς πλουσίας ἀναπτύξεως τῶν πνευματικῶν διαφερόντων του ἀπεκόμισεν ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν σπουδῶν του³ τὴν σπανίαν περιεκτικότητος πνευματικὴν ἐκείνην ἀποσκευήν, ἐκ τῆς ὁποίας ἤντλει μέχρι τοῦ θανάτου του καὶ μετὰ μεγίστης εὐκολίας τὰ ἀνεξάντλητα ἐκεῖνα ἀποθέματα τῶν γνώσεων καὶ τῆς σοφίας του, διὰ τῶν ὁποίων καὶ ἔθελγεν ὡς καλλιτέχνης τοῦ θείου λόγου τοὺς πάσης φύσεως θαυμαστάς του.

Καταπληκτικὴ ὑπῆρξεν ὄντως ἡ φιλολογικὴ κατάρτισίς του. «Ἦν δὲ καὶ φύσει φιλόλογος καὶ φιλιαναγνώστης»⁴. Ὑπῆρξε δὲ ἐγκρατὴς οὐ μόνον τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας, ἀλλὰ καὶ τῆς λατινικῆς, ὡς καὶ τῆς ἑβραϊκῆς. Κατὰ πληροφορίαν τοῦ κοινοῦ φίλου κ. Εὐαγγέλου Φωτιάδου, Διευθυντοῦ τῆς

1. Πλουτάρχου Ἀλέξανδρος VIII 4.

2. Ν. Π. Α' 16.

3. Ν. Λούβαρι, Ἀλήθεια καὶ ποίησις σελ. 9 ἐξ.

4. Πλουτάρχου ἐνθ. ἄνωτ. VIII 1.

Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν, δεινοὶ φιλόλογοι, ὡς ὁ γλωσσολόγος Ἀναγνωστόπουλος καὶ ὁ ποιητὴς Βάρναλης¹, πολλάκις κατέφευγον εἰς τὸν Λούβαριν πρὸς διαφώτισιν τῶν δυσκολιῶν καὶ ἀμφιβολιῶν τῶν ἐπὶ σοβαρωτάτων φιλολογικῶν προβλημάτων. Κατὰ δὲ τὰς ἀφηγήσεις τῆς κυρίας Εἰρήνης Λούβαρι, ἠκούσθη ὑπ' αὐτῆς εἰς τινὰς ἡρέμους στιγμὰς τῆς ἀσθενείας του, μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του, ἀπαγγέλλων μακρὰς περικοπὰς ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Τεκμήριον τῆς ἀρτίως φιλολογικῆς καταρτίσεως τοῦ Λούβαρι προβάλλει ὑπὲρ τὰς ἄλλας ἐργασίας αὐτοῦ ἡ αὐστηρῶς φιλολογικὴ μελέτη του, ἡ ἐπιγραφομένη «Ἡ γλῶσσα τῆς Καινῆς Διαθήκης»². Τὴν αὐτὴν πιστοποίησιν παρέχει καὶ ἡ γενομένη ὑπ' αὐτοῦ μετάφρασις τῆς Γραμματικῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης τοῦ Ludwig Radermacher³.

Ἐκτὸς τῶν προδηλωθεισῶν ἀρχαίων γλωσσῶν, ὁ Λούβαρις ὑπῆρξε κάτοχος καὶ τῶν νέων εὐρωπαϊκῶν, ὡς τῆς Γερμανικῆς, Γαλλικῆς, Ἰταλικῆς καὶ Ἀγγλικῆς, ἀνεγίγνωσκε δὲ ἀπλήστως ἐκ τοῦ πρωτοτύπου τὰ φιλολογικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ μνημεῖα τῶν γλωσσῶν τούτων. Εἶχε πράγματι ἀναγνώσει τὰ ἔργα πάντων σχεδῶν τῶν μεγάλων ἐκπροσώπων τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ, ὡς καὶ τὴν περὶ αὐτοὺς διεθνή φιλολογίαν. Οὕτως ἐγνώριζε καλῶς τοὺς Βίκτωρα Ἀλφιέρι (1749—1803), Αὐγουστῖνον (354-430), Ριχάρ. Βάγνερ (1813-1883), Βοκκάκιον (1313-1375), Γαλιλαῖον (1564-1642), Γκαῖτε (1747-1832), Δάντην (1265-1321), Ἐγγελον (1770-1831), R. Eucken (1846-1926), Θωμᾶν Ἀκινᾶτον (1226-1274), Ἐμ. Κάντιον (1724-1804), Καρτέσιον (1596-1650), Λειβνίτιον (1646-1716), Θωμᾶν Μάνν (1875-1958), Μακιαβέλλην (1469-1527), Μιχαὴλ Ἀγγελον (1475-1564), Μότσαρτ (1756-1791), Θεοδ. Μόμφεν (1817-1903), Λουδ. Μπετόβεν (1770-1827), Φρ. Νίτσε (1844-1900), Λεονάρδον Νταβίντσι (1452-1519), Ράινερ Μαρία Ρίλκε (1875-1926), Ἰερώνυμον Σαβοναρόλα (1452-1498), Σαίξπηρ (1564-1616), Φρ. Σέλλινγκ (1775-1854), Φρ. Σίλλερ (1759-1805), Ἀρθ. Σοπενχάουρ (1788-1860), Σπινόζα (1632-1677), Φραγκίσκον ἐξ Ἀσσίζης (1182-1226), Γεράρδον Χάουπτμανν (1862-1946), Φρ. Χαίλδερλιν (1770-1843) κ.π.α.⁴

Ἡ πολυμαθία καὶ ἡ εὐρύτης τῶν γνώσεων καθίστα τὸν Λούβαριν φωτεινὴν καὶ ὠλοκληρωμένην προσωπικότητα, ἐξαιρετὸν ἐκπολιτιστικὸν παράγοντα, ἅμα δὲ καὶ ἄνθρωπον τὰ μάλα κοινωνικόν, δημιουργικὸν καὶ δραστήριον. Ἡ πολυσχιδῆς πνευματικὴ δρᾶσις του ἡσκειτο πάντοτε κατόπιν

1. Πρβλ. Συνοδικαὶ Ἐγκύκλιοι τόμ. Α', Ἀθῆναι 1955 σελ. 540-543.

2. Ὅρα ἐν περιοδικῷ «Γρηγόριος ὁ Παλαμάς» ἔτος ἡ' 1924, σελ. 300-313.

3. Ludwig Radermacher, Γραμματικὴ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἡ Ἑλληνικὴ Γλῶσσα τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐν τῇ συναφείᾳ αὐτῆς πρὸς τὴν δημόδη κατὰ μετάφρασιν Ν. Γ. Λούβαρι, Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1920, σελ. 107.

4. Πρβλ. Ν. Π. Β', 97 ἐξ.

δλονυκτίου μελέτης και συνεχοῦς ἐργασίας. «Διημέρευε συντάττων ἢ ἀναγινώσκων»¹. Οὕτω κατανοεῖται, ὅτι ὁ Λούβαρις δὲν ἦτο πνευματικὸς ἄνθρωπος τῶν περιστάσεων, ἀλλ' ὁ ἀπὸ περιωπῆς πνευματικὸς διδάσκαλος τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας, ὁ εὖστοχος ἐκτιμητῆς τῶν πνευματικῶν ἀναγκῶν τοῦ τόπου, ὁ ἄριστος κριτικὸς τῶν πνευματικῶν πραγμάτων καὶ ἄξιος λειτουργὸς τῶν πνευματικῶν ἀξιών. Χαρακτηριστικῶς λέγει περὶ ἑαυτοῦ· «... διὰ τὸν ἑαυτὸν μου ἰσχύει ὁ αὐτοχαρακτηρισμὸς ἐνὸς γνωστοῦ καὶ οὐχὶ παλαιοῦ Βιενναίου ποιητοῦ: Σχεδιάσμα, πού ὁ δημιουργὸς ἔσυρε βιαστικὰ ἐπάνω στὸ χαρτί, ἐνῶ στὸ νοῦ του εἶχε μία καλλιτεχνικὴ προσωπογραφία»². Ἄσυνήθης μυστικὴ πνοὴ καὶ καλλιτεχνικὴ δύναμις εὔρισκε πράγματι τὴν ἐκφρασίαν τῆς δι' ὅλων τῶν πνευματικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ Λούβαρι, κυρίως δὲ διὰ τοῦ τε προφορικοῦ καὶ τοῦ γραπτοῦ λόγου του, ὁ ὅποῖος διεκρίνετο διὰ τὴν ποιητικὴν του συγκρότησιν, διὰ τὸ ἀνεπιτήδευτον κάλλος τῆς πλοκῆς του, διὰ τὴν εὖστοχον χρῆσιν τῶν λέξεων, τῶν φράσεων, τῶν εἰκόνων καὶ τῶν μεταφορῶν, διὰ τὴν ἀκριβολογίαν, διὰ τὴν πλαστικότητα, τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν σαφήνειαν τῶν ἐννοιῶν, διὰ τὴν γλαφυρότητα τοῦ ὕφους, ὡς καὶ τὴν δημιουργίαν νέων γλωσσικῶν τύπων καὶ ἐπιστημονικῶν ὄρων³. Οἱ ὄροι λ.χ. «ἀνεστιότης», «βίωμα», «κοσμοεἶδωλον», «κοσμοθεωρία», «συνάντησις» κ.ά. εἶναι δημιουργήματα τοῦ Λούβαρι, τὰ ὅποια καὶ ἐπεβλήθησαν γενικῶς εἰς τὴν σύγχρονον ἐλληνικὴν γλῶσσαν. Γενικῶς παρατηρεῖται, ὅτι ὁ λόγος τοῦ Λούβαρι διακρίνεται διὰ τὴν λογοτεχνικὴν του εὐπρέπειαν καὶ τὴν ἐξωραϊστικὴν του δύναμιν. Δι' αὐτῆς κυρίως ἐπιτυγχάνεται ἀφ' ἐνὸς ἡ ζωηρότης τῶν περιγραφῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἀβίαστος ἐμβάθυνσις εἰς τὸ ἐσώτατον νόημα τῆς οὐσίας τῶν πραγμάτων, ὡς καὶ ἡ μεταρσίωσις τοῦ ἀναγνώστου εἰς τὰς περιοχὰς τοῦ καθαροῦ λόγου καὶ τῶν μυστικῶν μεταφυσικῶν προεκτάσεων τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Ἡ δύναμις αὕτη τοῦ λόγου τοῦ Λούβαρι ἐμφανίζεται ἀπαράμιλλος προκειμένου ἰδίᾳ περὶ περιγραφῶν. Δι' αὐτῶν κατορθώνει νὰ ζωντανεύῃ καὶ νὰ ἐμψυχώνῃ τὰ πάντα, τοπεῖα, μνημεῖα, φυσικὰ φαινόμενα, γεγονότα, παραδόσεις καὶ θρύλους τῆς ἱστορίας, καὶ νὰ θέτῃ τὰ πάντα εἰς τὴν ἱστορικὴν αὐτῶν κίνησιν ἐνώπιον ἀκροατῶν καὶ ἀναγνωστῶν⁴. Τὸ ἰσχυρότερον λογοτεχνικὸν ἔργον τοῦ Λούβαρι εἶναι αἱ «Νοσταλγικαὶ Περιπλανήσεις». Ὁ ἀναγνώστης αὐτῶν νομίζει, ὅτι ἐκπηδοῦν ἀπὸ τὰς σελίδας των ζωντανὰ αἱ μορφαὶ τῶν περιγραφομένων πραγμάτων καὶ ὅτι αὗται ἀναπτύσσονται εἰς σκηνὰς αἰσθητικῆς ἀπολαύσεως. Τὸ κάλλος τῆς περιγραφῆς, ἡ εὐρύτης καὶ τὸ βάθος τῆς θεωρήσεως τῶν πραγμάτων, ἡ μεταφυσικὴ φωτοσκίασις αὐτῶν, ἡ λεπτότης τῶν προσωπικῶν αἰσθημάτων, ὁ παλλό-

1. Ὁρᾶ Πλουτάρχου, Ἀλέξανδρος XXIII 2.

2. Ν. Π. Α', 120.

3. Ν. Π. Α', 4 ἐξ.

4. Ν. Π. Α', 5. 8. 17. 96. 296 ἐξ. κ.λπ.

μενος ένθουσιασμός εκ τῆς προσωπικῆς βιώσεως καὶ κοινωνίας μετὰ τῶν ἐρμηνευομένων θεμάτων, τὸ λογοτεχνικὸν καθόλου ὕφος, παρουσιάζουν εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τί τὸ ἀσύνηθες καὶ τὸ μοναδικόν.

Πάντα τὰ δημοσιεύματα τοῦ Λούβαρι κατέστησαν χάρις εἰς τὴν δύναμιν αὐτὴν τοῦ λόγου καὶ τῆς γλώσσης του¹, ἡ ὁποία ἦτο πνευματικωτέρα ἐκφρασις τῆς ψυχῆς του, «τὸ κοινωνικὸν εὐαγγέλιον» μιᾶς καὶ πλέον γενεᾶς. Κατὰ τὸν Εὐαγγέλιον Φωτιάδην, «τὰ βιβλία τοῦ Λούβαρι ἦσαν τὰ μόνα, τὰ ὁποῖα ἤξιζε νὰ ἀναγνώσῃ κάθε νέος, καὶ τὰ ὁποῖα ἀφύπνισαν τὰ πνευματικὰ διαφέροντα τῆς σπουδαζούσης νεολαίας».

2. Θεολογικὴ συγκρότησις.

Ἡ οὐσιαστικὴ θεολογικὴ συγκρότησις καὶ ἡ εὐσυνείδητος θεολογικὴ ιδιότης τοῦ Λούβαρι ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς καθόλου πνευματικότητός του. Εἶναι δὲ αὕτη θεμελιωμένη ἐπὶ τῆς ἐντόνου θρησκευτικότητός του. Ὁ ἴδιος λέγει· «Ἡ θρησκεία παρέμεινε τὸ ἐσώτατον ἐλατήριο τῆς ὑπάρξεώς μου»². Ἀνεξαρτήτως τῶν ἐνασχολήσεων αὐτοῦ ὁ Λούβαρις ὑπῆρξε κατὰ κύριον λόγον εὐσυνείδητος θεολόγος. Τοῦτο καταδεικνύεται ἐκ τῆς ὀρθῆς πάντοτε ἀπὸ ὀρθοδόξου ἐπόψεως θέσεως, τὴν ὁποῖαν ἐλάμβανε διὰ τῶν θεολογικῶν μελετῶν του ἐπὶ τῶν ἐρμηνευτικῶν θεμάτων τῆς Καινῆς Διαθήκης³ καὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Χριστοῦ⁴, ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας⁵, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν προσπαθειῶν πρὸς ἐρμηνείαν τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν μυστικῶν τάσεων τῆς θεολογίας⁶. Οὕτως ἀποδεικνύεται ὁ Λού-

1. «Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν ἕτερον ἢ εἰκόνες τινές εἰσι τῶν τῆς ψυχῆς ἡμῶν παθημάτων αἱ λέξεις ἡμῶν· τοῖς μὲν δυνατοῖς εἰπεῖν, ὡσπερ τισὶν ἀγαθοῖς ζωγράφοις, καὶ τέχνη μὲν ὅτι τεχνικωτάτοις, πλουσίως δὲ καὶ τῇ τῶν χρωμάτων ὕλῃ, οὐχ' ὁμοίας μόνον, ἀλλὰ ποικίλας, καὶ περικαλλεῖς τῷ πολυμιγεῖ τῶν ἀνθῶν, γράφειν ἐξεῖναι τὰς γραφὰς κατὰ μηδὲν ἐμποδιζομένοις, ὁμολογήσαμεν», Ὅρα Γρηγορίου Θαυματουργοῦ, Λόγος πανηγυρικός, Migne E.Π. 10, 1053 Α'.

2. Ὅρα Ἀλήθεια καὶ ποίησις σελ. 19.

3. Ὅρα Εἰσαγωγὴν εἰς τὰς περὶ τὸν Παῦλον Σπουδὰς. Ἀτυχῶς δὲν ὠλοκληρώθη τὸ ἀπὸ μακροῦ ἐτοιμαζόμενον ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον. Τὰ ἐκ 206 δακτυλογραφημένων σελίδων κατάλοιπα αὐτοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ πνευματικὸν Εὐαγγέλιον» εὐρίσκονται εἰς κατάστασιν ἐπιτρέπουσαν τὴν δημοσίευσιν αὐτῶν. Διὰ τοῦ ὑπομνήματός τούτου ὁ Λούβαρις ἀκολουθῶν τὸν Lagrange ζητεῖ νὰ παρουσιάσῃ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ἰωάννου ὡς μίαν ἀρχαίαν τραγωδίαν, ἵνα οὕτως ἐξάρῃ τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ φωτός καὶ σκότους, ζωῆς καὶ θανάτου, σταυροῦ καὶ λυτρώσεως, καὶ παρουσιάσῃ τὴν θεολογίαν τοῦ Ἰωάννου ὡς τὸ μυστηριακὸν δράμα τῶν σχέσεων μεταξὺ Θεοῦ καὶ κόσμου.

4. Ὅρα «Ἡ εἰς πνεύματα πίστις κατὰ τοὺς περὶ Χριστὸν χρόνους», Ἐν Θεσσαλονίκη 1920.

5. Ὅρα ἄρθρον «Παῦλος ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν», ἐν Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ. 19, 814 Β' ἐξ.

6. Ὅρα «Ἡ Φιλοσοφία τῆς θρησκείας ἐν τῷ παρόντι», Ἐν Ἀθήναις 1916 καὶ

βαρις διὰ τῶν συγγραμμάτων του οὐ μόνον γνώστης πολλῶν πραγμάτων καὶ βαθὺς στοχαστῆς, ἀλλὰ καὶ κατὰ πάντα «εὐλαβῆς» ὀρθόδοξος χριστιανὸς ἐπιστήμων. Ὡς θεολόγος ἀνήκεν, ὡς λέγει ὁ ἴδιος, εἰς τὴν φιλελευθέραν παρά- ταξιν τῶν καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, ἡ ὁποία ἀπετέλει, κατ' αὐτόν, τὸ ἐχέγγυον κατὰ τοῦ κινδύνου τῆς ἀποξενώσεως τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ λοιποῦ πνευματικοῦ βίου τοῦ ἔθνους¹. Ὡς ἐρμηνευτῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης ὑπεγράμμιζε τὴν ἰδιαιτέραν ἀξίαν τῆς θρησκευολογικῆς μεθόδου καὶ τῶν πορι- σμάτων τῶν θρησκευολογικῶν ἐρευνῶν. Οὕτως ἐπίστευεν, ὅτι «ὄντως ἡ ὀρ- θόδοξος ἐρμηνεία δύναται καὶ ὀφείλει νὰ ποιῆται χρῆσιν τῶν θρησκευολογικῶν λεγομένων μεθόδων, τὸ μὲν ἵνα τηρῇ ἑαυτὴν ἐπὶ τοῦ συγχρόνου ἐπιστημονι- κοῦ ἐπιπέδου, τὸ δὲ ἵνα ἐνισχύῃ τὴν περὶ εἰδικῆς καὶ πλήρους ἐν τῷ Ἰησοῦ ἀποκαλύψεως τοῦ θείου πεποιθήσιν τῶν σπουδαστῶν· ἀλλ' ὡς εἶπομεν, ἡ ἰδέα, ἀφ' ἧς ἀφορμᾶται πρὸς τοῦτο εἶναι ἡ τῆς ἰδεολογικῆς ἐπιδράσεως»².

Τὸ ἰδιάζον χαρακτηριστικὸν τῆς θεολογικῆς ἐνασχολήσεως τοῦ Λού- βαρι εἶναι ἡ γενομένη ὑπ' αὐτοῦ στενὴ συσχέτισις θεολογίας καὶ φιλοσοφίας. Οὐδεὶς ἄλλος ἐκ τῶν νεωτέρων ἐλλήνων θεολόγων συνεδύασε τόσο στενῶς τὴν φιλοσοφίαν πρὸς τὴν θεολογίαν. Ὁ συνδυασμὸς οὗτος ἐγένετο καὶ ἐξ ἀντικει- μένου, καὶ πρὸς ἀφύπνισιν τῶν πνευματικῶν διαφερόντων τῶν μεμορφωμένων ἰδία ἀνθρώπων, περὶ τὰ θέματα τῆς θρησκείας καὶ τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν. Οὕτω πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ ἡ περὶ τὰ θέματα τῆς Φιλοσοφίας τῆς Θρησκείας³ καὶ τῆς Ἀξιολογίας⁴ ἐνασχόλησις τοῦ Λούβαρι, ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἐπιστημονικῆς του σταδιοδρομίας. Καὶ αἱ ἐνασχολήσεις του περὶ τὴν Ψυχολογίαν τῆς Θρησκείας⁵, διὰ τῶν ὁποίων ἐζήτηει νὰ παρουσιάσῃ τὴν θρη- σκείαν ὡς τὴν οὐσιαστικωτέραν ἔκφρασιν τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως, κα-

«Θρησκευολογία καὶ Καινὴ Διαθήκη», Ἐν Ἀθήναις 1925. Διὰ τῆς μελέτης ταύτης ὁ Λού- βαρις παρουσιάζεται ὡς ὁ ἀριστα φιλοσοφημένος ἐπιστήμων θεολόγος, ὁ κατατοπισμένος πλήρως ἐπὶ τῶν τότε θεολογικῶν ρευμάτων τῆς περὶ τὴν Κ.Δ. ἐρένης, ὡς καὶ ὁ ἀσκῶν τὴν ἀπὸ ὀρθοδόξου σκοπιᾶς ἐνδεδειγμένην κριτικὴν θεώρησιν τῶν θρησκευολογικῶν τάσεων, ἰδία τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ πρόβλημα τοῦ ἐξελληνισμοῦ ἢ τοῦ ἐξανατολισμοῦ τοῦ Χρι- στιανισμοῦ.

1. Ὅρα Ἀπομνημονεύματα ἀρθρον 19ον τῆς 23.4.1950.

2. Θρησκευολογία καὶ Καινὴ Διαθήκη, Ἐν Ἀθήναις 1925 σελ. 19.

3. Ὅρα «Ἡ Φιλοσοφία τῆς Θρησκείας ἐν τῷ παρόντι», Ἐν Ἀθήναις 1916, P. Kalweit, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Φιλοσοφίαν τῆς θρησκείας (μετάφρασις), Ἀθῆναι 1936.

4. Ἡ Θρησκεία ἀπὸ ἀξιολογικῆς ἐπόψεως, Ἐν Ἀθήναις 1928 καὶ ἀρθρον «Ἀξία» ἐν ΜΕΕ τόμ. 5, 39-40.

5. Ἡ Ψυχολογία τῆς Θρησκείας καὶ ἡ πρακτικὴ αὐτῆς σημασία, εἰς τόμον «Ἐν- αίσιμα» Χρ. Παπαδοπούλου, Ἀθῆναι 1931, 131-134 καὶ Eivind Berggravn, Ἡ ψυχικὴ πηγὴ τῆς Θρησκείας (μετάφρ.), Ἀθῆναι 1936.

θώς και αἰ μελέται αὐτοῦ περὶ τὴν θρησκευολογίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν¹, ἐγίνοντο χάριν τῆς θρησκείας καὶ πρὸς καθολικωτέραν προβολὴν αὐτῆς.

3. Τὰ κύρια πνευματικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς προσωπικότητός του.

Τὸ πρῶτιστον χαρακτηριστικὸν τῆς πνευματικότητος τοῦ Λούβαρι ἦτο τὸ ἀκατανίκητον αὐτοῦ πάθος πρὸς γνῶσιν καὶ κατάκτησιν τῆς ἀληθείας, τῆς ὁποίας ἐθεώρει ἑαυτὸν ὡς τὸν περιπλανώμενον ἐπὶ τῆς γῆς νοσταλγόν². Ἡ νοσταλγία τοῦ Λούβαρι οὐδεμίαν εἶχε σχέσιν πρὸς τὰς συνήθεις ἀφηρημένας ὀνειροπολήσεις τῆς ἀνθρωπίνης φαντασίας, ἀλλ' ἦτο ἡ θετικὴ ἔκφρασις ἐνὸς ἐντόνου καὶ ἀνικανοποιήτου πόθου πρὸς γνῶσιν τῆς οὐσίας πραγμάτων καὶ φαινομένων, ὡς καὶ τῆς ὀπισθεν αὐτῶν ἐγκρυπτομένης ἀληθείας. «Ἐν τούτῳ γὰρ ἡ ἀληθὴς ἐστὶν εἶδησις τοῦ ζητουμένου καὶ ἐν τούτῳ τὸ ἰδεῖν ἐν τῷ μὴ ἰδεῖν, ὅτι ὑπέγκειται πάσης εἰδήσεως τὸ ζητούμενον, οἷόν τινα γνόφῳ τῇ ἀκαταληψίᾳ πανταχόθεν διειλημμένον»³. Εἶχε δὲ ἡ νοσταλγία αὕτη καθαρῶς φιλοσοφικὸν καὶ θρησκευτικὸν χαρακτῆρα⁴, διὸ καὶ ὠδηγεῖτο δι' αὐτῆς μακρὰν πάσης πνευματικῆς ὀνειροπολήσεως ὄλονέν καὶ πλησιέστερον πρὸς τὴν πηγὴν τῆς ἀληθείας⁵.

1. Ὅρα *Θρησκευολογία καὶ Καινὴ Διαθήκη*, Ἐν Ἀθήναις 1925. Ἡ *Θρησκεία* τοῦ Βάγνερ, Ἀθήναι 1928. Στὴ χώρα τοῦ Πέρ Γκύντ, Ἀθήναι 1928. Νίτσε ὁ Προφήτης μιᾶς νέας *Θρησκείας*, Ἀθήναι 1928. Ὁ Γκαϊτε ὡς θρησκευτικὴ προσωπικότης, Ἀθήναι 1929. *Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας* τόμοι 1-2, Ἀθήναι 1933 (ἀνετυπώθη πολλάκις). Μεταξὺ δύο κόσμων, Ἀθήναι 1949. Ἀπὸ τὴν χώραν τῶν χιλιῶν λιμνῶν καὶ τοῦ παραμυθιοῦ, Ἀθήναι ἀ.ε. *Νοσταλγικαὶ Περιπλανήσεις*, Ἀθήναι τόμ. Α' 1937, καὶ τόμ. Β' 1949. Εἶναι γεγονός ὅτι ὁ Λούβαρις ὑπέστη ζωηρὰν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ, ἰδίᾳ διὰ τῆς μελέτης τῶν ἔργων τοῦ Ἐγγέλου καὶ τοῦ Γκαϊτε, τοῦ ὁποίου τὸν πανθεισμὸν δὲν ἐκλαμβάνει ὡς φιλοσοφικὸν δόγμα, ἀλλ' ὡς ἀπλὴν ὑπόθεσιν τῆς καρδίας τοῦ μεγάλου ποιητοῦ. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Γκαϊτε νοεῖ καὶ ὁ Λούβαρις τὰ πάντα ὡς «σύμβολα» τοῦ «αιωνίου» καὶ τοῦ «ἀπολύτου» ὄντος, μάλιστα κατὰ τρόπον ὥστε αἱ ἀντιλήψεις αὐτοῦ νὰ παρουσιάζουν ἓνα εἶδος πανθεϊστικοῦ μυστικισμοῦ. Πάντως ὁ Λούβαρις ἐγένετο διὰ τῶν φιλοσοφικῶν του μελετῶν ὁ εἰσηγητὴς ἐν Ἑλλάδι τοῦ πνευματικωτέρου ἐξωχριστιανικοῦ ἰδεαλισμοῦ, ἐμμέσως δὲ δι' αὐτοῦ καὶ ὁ θετικώτερος συνήγορος τῆς χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας κατὰ τοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ.

2. Ὅρα *Ἀλήθεια καὶ ποίησις* σελ. 10 καὶ Ν.Π. Α', 4 ἐξ.

3. Ὅρα Γρηγορίου Νύσσης, *Βίος Μωυσέως* τοῦ Νομοθέτου ἢ περὶ τῆς κατ' ἀρετὴν τελειότητος θεωρία II, 163, ἐκδ. Jean Daniélou, Paris 1925, 81, Migne E.Π. 44, 377 A.

4. Ὅρα Ed. Spranger, Nikolaus Louvaris, (ἄρθρον ἐν «Frankfurter Allgemeine» τῆς 6.12.57, ἐπὶ τῇ 70ῃ ἐπετείῳ τῶν γενεθλίων τοῦ Λούβαρι), ἐνθα λέγεται «In den Tiefen seiner Seele ist eine metaphysische Sehnsucht, verbunden mit jener Melancholie, die aus der religiösen Bewegtheit des Herzens quillt».

5. Ὅρα Γρ. Νύσσης, ἐνθ. ἀν. II 23, ἐκδ. J. Daniélou σελ. 38: «Ψεῦδος γὰρ ἐστὶ φαντασία τις περὶ τὸ μὴ ὄν ἐγγινόμενη τῇ διανοίᾳ, ὡς ὑφεστῶτος τοῦ μὴ ὑπάρχοντος, ἀλήθεια δὲ ἡ τοῦ ὄντος ὄντος ἀσφαλῆς κατανόησις». Πρβλ. Nikolaos Louvaris, *Eduard Sprangers Philosophie des Geistes, ἐν Erziehung zur Menschlichkeit. Die Bildung*

Ἡ νοσταλγία αὕτη ἔφερεν εἰς τὸν Λούβαριν τὴν μελαγχολίαν, ἐφ' ὅσον, ὡς ἦτο φυσικόν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῆ καὶ δι' αὐτῆς ἡ κατάκτησις τῆς ἀληθείας καὶ ἡ ἀπόλυτος γνῶσις. Ἐνῶ δὲ διὰ τῆς νοσταλγίας ἐξεφράζετο ἡ δίψα τῆς ψυχῆς του πρὸς τὰς πνευματικὰς ἀξίας, διὰ τῆς μελαγχολίας ἐξωτερικεύετο τὸ διὰ τῶν προσωπικῶν προσπαθειῶν ἀνέφικτον τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀρετῆς, ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὸ ἀνικανοποίητον τῆς ψυχῆς του. Ἡ ἀνήσυχος νοσταλγία καὶ ἡ ἥρεμος μελαγχολία του, τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς προσωπικότητός του, ἐκαλλιεργοῦντο συνεχῶς καὶ ἐντόνως διὰ τῆς συνεχοῦς μελέτης, διὰ τοῦ ζωτικῆς ἐνδιαφέροντος του περὶ τὰ κοινά, καὶ περισσότερον διὰ τοῦ πνευματικῆς στοχασμοῦ. Καὶ ἐνῶ διὰ τῆς νοσταλγίας ἀνήρχετο μέχρι τοῦ ἐβδόμου οὐρανοῦ, διὰ τῆς μελαγχολίας ἐβυθίζετο εἰς τὰ βάθη τῆς προσωπικότητος του¹, ὅπου εὗρισκε τὴν γαλήνην καὶ τὴν χαρὰν εἰς τὴν ἀγνήν καὶ καθαρὰν ἐκείνην πίστιν εἰς τὸν Χριστόν, τὴν ὅποιαν εἶχε κληροδοτήσῃ εἰς αὐτὸν ἡ πατρικὴ οἰκογένεια, καὶ τὸ ἐντόνως ζωηρὸν θρησκευτικὸν περιβάλλον τῆς γενετείας του, ἤδη ἀπὸ τῶν παιδικῶν του χρόνων. Καὶ αὕτη ἡ αἰσθητικὴ ἀπόλαυσις τοῦ μεγαλείου τῆς φύσεως ἔφερεν εἰς αὐτὸν τὴν μελαγχολίαν². Τοῦτο ἐξηγῶν ὁ ἴδιος λέγει: «Ὁ ἄνθρωπος ποθεῖ τόσα πολλὰ καὶ ἐγὼ ὁ ἀδιόρθωτος Πέρ-Γκίντ, οὔτε τὴν ἐκλογὴν ἐνὸς πόθου ἀπὸ τὸ βάθος τῆς ψυχῆς μου δὲν εἶμαι εἰς θέσιν νὰ ἐπιτελέσω. Καὶ ὅμως αὐτὴν τὴν φορὰν συνετελέσθη τὸ θαῦμα. Ἡὐχθήθην λοιπὸν ν' ἀπαλλαγῶ ἀπὸ τὴν πολυμερῆ πρὸς τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς ζωῆς ὁρμήν, ἀπὸ τὴν ἀδιάκοπον ψυχικὴν προσπάθειαν, ἡ ὅποια οὔτε εἰς τὸν λυτρωμόν, οὔτε εἰς τὴν ἱκανοποίησιν ὀδηγεῖ, καὶ εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως νὰ διαγνώσω τὸ σύμβολον τῆς αἰωνίου διαρκείας. Ἡ προαίσθησις αὕτη ὑψίστης μεταφυσικῆς ἀξίας καὶ ἡ πίστις εἰς αὐτὴν, εἶναι ἡ μακαρία ἐπίστεψις τοῦ βίου, κατὰ τὸν Γκαῖτε-Φάουστ, διότι ὁ σκοπὸς κάθε ἀγῶνος καὶ κάθε προσπάθειας εἶναι ἡ εἰρήνη μέσα εἰς τοὺς κόλπους Κυρίου τοῦ Θεοῦ»³. Ἡ μελαγχολία τοῦ Λούβαρι ὀφείλεται εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ὀρθὴν ἐκτίμησιν πάντων τῶν ἐγκοσμίων πραγμάτων, ὡς ρευστῶν καὶ παροδικῶν, ὡς καὶ εἰς τὴν πέραν αὐτῶν ἀναφορὰν τῆς ψυχῆς του, ἡ ὅποια καὶ παρ-

im Umbruch der Zeit», Festschrift für Eduard Spranger zum 75. Geburtstag 27. Juni 1957, Tübingen 1957, σελ. 82 καὶ τοῦ αὐτοῦ, Ἄληθεια καὶ Ποίησις σελ. 9.

1. Ὅρα Ἄληθεια καὶ Ποίησις, Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1920 σελ. 9: «... πολλάκις διηρχόμεν ὥρας ὀλοκλήρους... ἀναγινώσκων ἢ ὀνειροπολῶν πλήρης τῆς βαρυθύμου ἐκείνης μελαγχολίας, ἡ ὅποια παρέμεινεν ὡς τὸ ἀμετάβλητον γνώρισμα τοῦ χαρακτῆρός μου, ἡ βυθισμένος ἐν τῷ συναισθήματι». Αὐτόθι σελ. 13 ἐξ.

2. Ὅρα Ν.Π. Α' 66: «Ἀπεχαιρέτησα διὰ τελευταίαν φορὰν τὸ φαντασμαγορικὸν αὐτὸ θαῦμα τῆς φύσεως, μοῦ ἐφάνη ὅτι ἤκουα τὸ Ρέκβιεμ τοῦ Μότσαρτ, παφλασμὸν κυμάτων, ποὺ ἄλλοτε ἔσπαζον ἀπελπιστικὰ πλησίον μου, καὶ ἄλλοτε ἔφευγαν μακρυὰ, πολὺ μακρυὰ, γεννῶντα μέσα εἰς τὴν ψυχὴν μου τὴν νοσταλγίαν, μίαν νοσταλγίαν χωρὶς ἀντικείμενον, ποὺ ὁμοιάζει πρὸς ἀνείπωτον στεναγμόν».

3. Ν. Π. Α' 83.

εἶχεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀπόλαυσιν τῆς αἰωνιότητος μέσα εἰς αὐτὰ τὰ στενὰ πλαίσια κάθε φευγαλέας στιγμῆς τῶν πνευματικῶν του ἐνασχολήσεων, χωρὶς νὰ ἐπιτρέπη εἰς αὐτὸν τὴν παραμονὴν του εἰς τὴν ὠραιότητα ἐκείνην καὶ τὴν ἀπόκτησιν τῶν πνευματικῶν πραγμάτων. «Ὁ πεπερασμένος κόσμος ἀποτελεῖ πρόσκομμα εἰς τὴν ἀπέραντον ὁρμὴν τοῦ Ἐγώ. Μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ παροδικοῦ τῆς στιγμῆς δημιουργεῖται ὀδυνηρὰ ἔντασις. Ὁρμᾶ πρὸς τὸ ἀπεριόριστον, ἀλλ' αἱ συνθήκαι τοῦ κόσμου δὲν ἐπιτρέπουν παρὰ δημιουργήματα συγκεκριμένα, καθωρισμένα ἀπὸ τὸ ὑλικὸν καὶ ἀπὸ τὰς ὀλιγαρίθμους δυνατότητας τῆς μορφῆς»¹. Ἦτο λοιπὸν ἡ μελαγχολία τοῦ Λούβαρι, μελαγχολία τοῦ φιλοσόφου, ἡ ὁποία δὲν εἶναι παρὰ τὸ ἐν ἡμῖν ξύπνημα θείων πραγμάτων καὶ ἡ προαίσθησις τῶν ὑπερκοσμίων ἀξιῶν², κατόπιν τῆς ὁποίας ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος αἰσθάνεται τὸ χρέος καὶ ἀποκτᾶ τὴν δύναμιν τῆς διαρκοῦς συγκρούσεως πρὸς τὸν ὀρθολογισμὸν καὶ τὴν ὑλοφροσύνην³. Διὰ τὸν Λούβαριν ἡ σύγκρουσις αὕτη ἐδημιούργει εἰς τὰ πλαίσια τῆς καθημέραν ζωῆς τὴν παλίρροϊαν τῶν ἀντιθέσεων καὶ ἐναλλαγῶν μεταξὺ συστολῆς καὶ διαστολῆς, ἀνοχῆς καὶ ἀποστολῆς, ἐγκαρτερήσεως καὶ δράσεως, καὶ καθίστατο πηγὴ τῆς μελαγχολίας του. Δι' αὐτῆς τῆς πάλης ἠγείρετο ἐντὸς τῆς προσωπικότητός του μιὰ κυματῆσσα θάλασσα, τὰ κύματα τῆς ὁποίας συγκρουόμενα τὸ ἐν πρὸς τὸ ἄλλο ἐχάνοντο εἰς τὰ μυστηριώδη σκότη, ὅπου ὁ κύκλος τῆς ἀτομικῆς ζωῆς ψαύει τὸν ἀπειρον κύκλον τοῦ αἰωνίου. Ἡ πραγματικότης τῆς καθημέραν ζωῆς τὸν ἠνάγκαζε νὰ ζῆ, ὕστερα ἀπὸ μιαν φωτόλουστον ἡμέραν τῆς ψυχῆς, νύκτας ἀφεγγεῖς, τῶν ὁποίων τὸ σκότος ἐθάμβωνε τὰ ἄστρα τοῦ ἐνδομύχου του στερεώματος⁴. Ὁ Λούβαρις ἀνεγνώριζεν, ὅτι μέσα εἰς τὰ στενὰ πλαίσια τῆς καθημέραν ζωῆς ἡ δρᾶσις τοῦ φιλοσόφου ἀποβαίνει καθαρωτέρα καὶ ὑψηλοτέρα καὶ ὅτι ὁ φιλόσοφος ἔχει πρὸς τοῦτο ἀνάγκην τῆς ἐκ τῶν ἄνω χάριτος, ὡς καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ περιβάλλοντος, ἄνευ τῶν ὁποίων ἡ ἐπίμοχθος προσπάθεια πρὸς μετᾶστασιν ἀπὸ καθαρμοῦ εἰς καθαρὸν θὰ παρέμενεν ἄνευ νοήματος, καὶ θὰ ἦτο ἀνέφικτος ἕνεκα τοῦ προβληματικοῦ χαρακτῆρος πάσης ἐπιγείου προσπάθειας, καθόσον αὕτη φέρει πάντοτε εἰς τὸ βάθος τῆς τὸ σπέρμα τοῦ ἀνεκπληρώτου καὶ τοῦ ἡμιτελοῦς⁵. Ἡ πάλη αὕτη εἶναι κατὰ τὸν Λούβαριν χαρακτηριστικὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, διότι μέσα μας εἶναι ὁ πόθος νὰ ἀφιερωθῶμεν ἐκουσίως καὶ ἀπὸ εὐγνωμοσύνην εἰς κατὶ ἀνώτερον, καθαρώτερον καὶ ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς⁶. Τὸν πόθον τοῦτον ἐβλεπεν ὁ Λούβαρις

1. Ν. Π. Α' 186.

2. Ν. Π. Α' 26.

3. Ν. Π. Α' 186.

4. Ν. Π. Α' 192.

5. Ν. Π. Α' 186.

6. Ν. Π. Α' 109, καὶ σελ. 64: «Ὅλοι μας φέρομεν τὸν ἐρυθρὸν σταυρὸν τοῦ Ἰησοῦ τοῦ τοῦ Γραάλ. Εἰς τὴν ψυχὴν ὅλων μας εὐρίσκει ἀπήχησιν ὁ σχετικὸς θρύλος καὶ τὸ μεσαιωνικὸν του νόημα», πρβλ. αὐτόθι σελ. 185.

πραγματοποιούμενον καλύτερον ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τοῦ βορρᾶ, διότι «ἡ ψυχὴ τοῦ βορρᾶ εἶναι ἀπελπισ ζήτησις καὶ νοσταλγικὸς σπασμὸς»¹. Οὕτως ἐξηγεῖται καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἰδιαιτέρα ἐκτίμησις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος, καὶ ἡ πρὸς αὐτὸ πνευματικὴ του συγγένεια. Ὅθεν ἡ μελαγχολία τοῦ Λούβαρι ὀφείλεται εἰς τὸν βαθὺν αὐτοῦ στοχασμὸν καὶ εἰς τὸ ὑψιπετές πνεῦμά του, διὰ τοῦ ὁποίου ἠδύνατο μὲν νὰ συλλαμβάνῃ τὰ μυστικὰ μυνήματα τοῦ ἀπολύτου πνεύματος, χωρὶς ὅμως νὰ δύναται καὶ νὰ τὰ ἀποκρυπτογραφήσῃ. «Εἰ δὲ ὁ οὐ βλέπομεν ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ πνεῦμα συναντιλαμβάνεται τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν· τὸ γὰρ τί προσευξώμεθα, καθὼ δεῖ οὐκ οἶδαμεν, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει στεναγμοῖς ἀλάλητοις» (Ρωμ. η' 25 ἐξ.) Οὕτω πρέπει νὰ ἐξυγηθῇ ὁ «ἀνείπωτος στεναγμὸς» τοῦ Λούβαρι, ὁ ὁποῖος ἔβγαινε ἀπὸ «τὸ βαθύτερον μυστικὸν τῆς καρδίας του»².

Κατὰ τὸν Λούβαριν, μόνον διὰ τοῦ ἀνέμου θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐρμηνευθῇ συμβολικῶς πως αὐτὴ ἡ μελαγχολία. α) Διότι «ὁ ἄνεμος, ποὺ πνέει ἀπὸ τὰς γύρω κορυφάς, χαρίζει ψυχὴν εἰς τὰ ἄψυχα καὶ διότι αἱ πνοαὶ του ὁμοιάζουν πρὸς ἀόρατα πνεύματα, ποὺ ψαύουν παρελαύνοντα τὰς κορυφάς τῶν δένδρων καὶ τὰς μεταθέτουν εἰς φρικίαισιν, ποὺ ἐκδηλώνεται ὡς θροῦς τῶν φύλλων. Διότι τὸ φύσημά του ἔρχεται ὡς μήνυμα ἀπὸ ἀγνώστους κόσμους καὶ γεννᾷ μέσα μας στεναγμὸν νοσταλγίας, ποὺ μένει ἀνέκφραστος εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς, ὅπως κάθε βαθὺ καὶ μεγάλο βίωμα»³. β) Διότι «οὗτος ἀντὶ νὰ ἀνακουφίξῃ τὸ στῆθός μας ἀπὸ τὸ βάρος τῆς νοσταλγίας, τὸ πολλαπλασιάζει μὲ τὴν μεγαλειώδη ἔκφρασίν του»⁴. Διὰ τοῦ ἀνέμου, ἔβλεπε νὰ «ἀνακύπτουν φαντάσματα ἀπὸ τὰ θλιβερά ἐρείπια ποὺ κλειόμεν μέσα εἰς τὸ στῆθός μας καὶ νὰ σκορπίζου τὸ τραγοῦδι ποὺ προσπαθοῦμεν νὰ προφυλάξωμεν μὲ ἀγωνίαν εἰς τὰ ἐσώτερα τοῦ ἱεροῦ τῆς ψυχῆς»⁵. Διὰ τοῦτο καὶ παραβάλλει τὰς ψυχικὰς καταιγίδας πρὸς τὰς καταιγίδας ἐκεῖνας τῶν ἀνέμων «ποὺ ἀπειλοῦν ὡσαύτως νὰ παρασύρουν ὅ,τι μὲ μακρὸν κόπον συνηρμολογήσαμεν μέσα μας»⁶. Τὰς καταιγίδας αὐτὰς ὑφίσταται ὁ ἄνθρωπος εἰς πᾶσαν πνευματικὴν κρίσιν, τῆς ὁποίας γίνεται πάντοτε κατακλείς ὁ θρῆνος τοῦ λυτρωμοῦ. Ὁ θρῆνος αὐτὸς «συντελεῖ νὰ διαισθανθῶμεν εἰς μίαν μακαρίαν στιγμὴν τὸν ἑαυτὸν μας μόνον τῶν στιγμῶν καὶ τῶν τόνων τοῦ σύμπαντος»⁷. Οὕτω παρουσιάζεται ὁ Λούβαρις δεχόμενος, ὅτι «πᾶν ὅ,τι δημιουργεῖ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀπόρροια

1. Ν. Π. Α' 173 ἐξ.

2. Ν. Π. Α' 158.

3. Ἄθως σελ. 23.

4. Ν. Π. Α' 158-159.

5. Ν. Π. Α' 192.

6. Αὐτόθι.

7. Ν. Π. Α' 192 ἐξ.

τῆς σχέσεώς του πρὸς τὸ μυστήριον τοῦ κόσμου»¹. Εἰδικῶς διὰ τὰς νοσταλγίας του λέγει· «... αὐταὶ εἶναι βιώματα πνευματικά, τὰ ὅποια ἡ ζωὴ τὰ μεταβάλλει εἰς ἐξιδανικευμένους πόθους, εἰς ἐσωτερικὴν τραγωδίαν...»². Διὰ τὴν ὑπογραμμίσιν δὲ τὴν πνευματικὴν ἀξίαν τῆς νοσταλγίας λέγει χαρακτηριστικῶς· «Τῶν βιωμάτων αὐτῶν τὰ σύμβολα ἔχουν τὴν μορφήν τῆς εὐωδίας τοῦ γιασεμιοῦ, ποῦ μεθᾶ, ἢ τοῦ λιβανωτοῦ, ποῦ ἐμβάλλει σὲ ἀόρατη κατάνυξι τῆ ψυχῆ, τοῦ τρυφεροῦ πόνου, ποῦ ὑγραίνει τὰ μάτια, τοῦ μακρυνοῦ ἤχου κωδωνοκρουσιῶν, ποῦ μαιάζουν σὰν μορφή καὶ σὰν ὑπόμνησις συγχρόνως»³. Ἡ νοσταλγία ἦτο διὰ τὸν Λούβαριν «τὸ ἐλαφρὸ χᾶδι, ἀγαπημένου ὄντος ἐπάνω στὸ φλεγόμενον μέτωπο, ποῦ χύνει δι' ὀλίγας στιγμὰς τὴν εἰρήνην στὸ εἶναί μας καὶ τὸ θρησκευτικὸ ρῖγος». Δι' αὐτῆς ἠσθάνετο νὰ τελεσιουργῆται μέσα εἰς τὸν ἐσωτερικόν του κόσμον ὁ καθαγιασμός ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος ἐγέννα εἰς αὐτὸν τὰς ἀνατάσεις τῆς ψυχῆς του καὶ ἐδημιούργει εἰς αὐτὴν τὴν ἐορταστικὴν διάθεσιν καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀφιερώσεως εἰς κάτι καθαρώτερον καὶ ὑψηλότερον⁴. Οὕτως ἐξετίμα ὁ Λούβαρις τὴν πνευματικὴν νοσταλγίαν, ὡς τὸν πόνον ἐκεῖνον τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, διὰ τοῦ ὁποίου αὕτη καθαίρεται καὶ τελειοῦται⁵.

Κατὰ τὸν Λούβαριν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῆ ἡ τελείωσις τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος χωρὶς τὸν πόνον. Ὅποιος ἔχει τὸ θάρρος ν' ἀντικρύσῃ τὴν βαθυτέραν μορφήν τῆς πνευματικῆς χαρᾶς, αὐτὸς γνωρίζει ν' ἀντιμετωπίσῃ καὶ τὸν βαρύτερον πόνον, διότι ὁ πόνος συνοδεύει τὴν χαρὰν κατὰ νόμον ἀδῆριτον⁶. Μόνον ὁ πόνος ἐκφράζει σαφῶς τὴν γνησίαν καὶ καθαρὰν προσωπικότητα⁷. Κατὰ τὸν Λούβαριν, ὁ πόνος γίνεται ὁ πρὸς τὴν πνευματικὴν προαγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀσφαλὴς δρόμος, ὅταν οὗτος φωτίζεται ἀπὸ τὸν μέγαν τῆς ἱστορίας ἥλιον, τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, διότι ὅπου Ἐκεῖνος ἐξαφανίζεται, ἐκεῖ ἐξαπλοῦται σκότος καὶ ψῦχος παγερόν. Ὁ πόνος ἀπέβη διὰ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸ γνήσιον γνώρισμα τῆς εὐγενείας τῶν ψυχῶν καὶ ἡ πραγματικὴ καθαγίασις πάσης πνευματικῆς ὑπάρξεως⁸. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖ ἀκόμη ὅπου ὁ πόνος τῆς ζωῆς καὶ ἡ θλίψις τῶν ἀνθρώπων δὲν ἀφήνουν περιθώρια ἀναθαρρήσεως, ὁ χριστιανὸς εὐρίσκει εἰς τὸ ἀποκορύφωμα τῆς τραγωδίας του τὴν δύναμιν τῆς πνευματικῆς ἀνανήψεως καὶ τῆς

1. Ν. Π. Α' 179.

2. Ν. Π. Α' 119.

3. Ν. Π. Α' 120.

4. Ν. Π. Α' 120.

5. Ν. Π. Α' 203.

6. Ν. Π. Α' 197.

7. Αὐτόθι σελ. 121: «Μόνον μέσα εἰς τὸν ἀνείπωτον πόνον μαυθάνομεν νὰ γνωρίζωμεν σιγὰ σιγὰ τὰ ὀλίγα πράγματα, μέσα εἰς τὰ ὅποια ζῆ αἰώνιον περιεχόμενον, παρ' εἰ-
μεθα ἱκανοὶ νὰ ἀγαπήσωμεν καὶ νὰ γίνωμεν κοινωνοὶ του με σιωπηλὸν σεβασμόν».

8. Ὅρα «Τὸ θεῖον δρᾶμα», Ἀθήναι 1932 σελ. 40.

ψυχικῆς του ἀνακαινίσεως, ἡ ὁποία δὲν ἐπιτελεῖται ἀφ' ἑαυτῆς, ἀλλὰ τῇ βοηθίᾳ ἐξωθεν ἐρχομένης δυνάμεως. Δι' αὐτῆς ὁ πόνος φέρει τὴν ἀπολύτρωσιν καὶ αὐτὸς ὁ θάνατος τὴν πραγματικὴν ζωὴν¹. Διὰ τοῦτο καὶ τονίζει ὁ Λούβαρις, ὅτι «ὁ λυτρωμὸς εἶναι δυνατὸς μόνον ἂν στήσωμεν καὶ ἡμεῖς ἓνα σταυρὸν μέσα εἰς τὴν ψυχὴν μας· τὴν θυσίαν καὶ τὴν ἀγάπην, τὴν ἀξίαν τῶν ὁποίων δεικνύει μόνον ὁ δρόμος τοῦ πόνου καὶ τῆς ἐρημίας². Διὰ τὴν πνευματικὴν λύτρωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἔχει, κατὰ τὸν Λούβαριν, ἰδιαιτέραν ἀξίαν ἢ ἐρημία τῆς μονώσεως καὶ τῆς ἐσωτερικῆς περισυλλογῆς, διότι ἡ ἐρημία αὕτη σημαίνει ἀπέραντον ἐσωτερικότητα καὶ πλουσίαν πνευματικὴν κοινωνίαν³. Αἱ στιγμαὶ αὐτῆς τῆς μονώσεως εἶναι στιγμαὶ ἐπιστροφῆς εἰς τὸν ἑαυτὸν μας καὶ ἐπανευρέσεως τῆς ἰδίας ἡμῶν ψυχῆς⁴, εἰς τὸ στερέωμα τῆς ὁποίας σελαγίζουσι αἱ ὑψίσται προσωπικαὶ μας ἀξίαι. Ἡ κάθοδος αὕτη εἰς τὰ μονήρη βάθη τοῦ ἑαυτοῦ μας, ἂν καὶ μεγάλη ἐρημία, εἶναι ὁ μόνος παράδεισος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον κανεὶς δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ μᾶς ἐκδιώξῃ⁵. Ἡ μόνωσις αὕτη εἶναι κάτι βαθύ· καὶ μεγάλο, ποὺ παραμένει ἀνεκφράστον, ἐπειδὴ εἴμεθα ἀνεκφράστως μόνον καὶ ἐρημοὶ, ἀκριβῶς κατὰ τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ψυχὴ μας προσεγγίζει τὸ μέγα καὶ ἐκπαγλὸν μυστήριον. Αὐτὸς ὁ Θεὸς δαμάζει ἀκριβῶς τὸν ἐσωτερικὸν μας ἄνθρωπον κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς πνευματικῆς μας μονώσεως, διὰ τῆς ἐντὸς ἡμῶν αἰσθήσεως τοῦ ἀπείρου⁶. Κατὰ τὸν Λούβαριν, ἡ μόνωσις αὕτη συμβάλλει ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐπαφῆς μεταξὺ τῶν διαφόρων ψυχῶν. Διὰ τοῦτο καὶ διακρίνει, εἰς κάθε μεγάλην καμπὴν τοῦ πνευματικοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, τὸ αἵτημα τῆς καταφυγῆς εἰς τὴν ἐρημίαν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ⁷.

Ἡ ἐπιστροφή καὶ ἡ συγκέντρωσις εἰς τὸν ἑαυτὸν μας ἐπιτυγχάνεται μόνον διὰ τῆς σιωπῆς καὶ τῆς πνευματικῆς περισυλλογῆς. Δι' αὐτῶν ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀληθῆς καὶ οὐσιώδης βίωσις τοῦ ἑαυτοῦ μας. Κάθε δὲ στιγμή σιωπῆς εἶναι ἓνα ἄκουσμα ὑπερκοσμίων μελωδιῶν⁸. Ὅταν τις αἰσθάνεται μέσα του κάτι τὸ ἀνώτερον καὶ δὲν δύναται νὰ τὸ ἐκφράσῃ, ζῆ τοῦτο διὰ τῆς ἱερᾶς σιγῆς. Δι' αὐτῆς ἐξηγοῦνται πολλὰ φαινόμενα τῆς ἱστορίας. Αὕτη εἶναι εἶδος μυστικισμοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ζῆ ὁ ἄνθρωπος ὅλον τὸ περιεχόμενον τοῦ

1. Ὅρα Eduard Sprangers Philosophie des Geistes ἐνθ. ἀν. σελ. 80-81.

2. Ν. Π. Α' 91.

3. Ἄθως, σελ. 107.

4. Ν. Π. Α' 120.

5. Αὐτόθι.

6. Αὐτόθι.

7. Αὐτόθι σελ. 121.

8. Ν. Π. Β' 68.

ψυχικοῦ του βίου. Μέσα εἰς αὐτὴν ὅλοι οἱ πόθοι μας πλανῶνται, ὅπως τὰ μικρὰ σύννεφα εἰς τὸν οὐρανόν, ἀπὸ τὸν λαβύρινθον τοῦ στήθους μας ἐξερχόμενοι¹.

Τὴν δυνατότητα τῆς σιωπῆς καὶ τῆς πνευματικῆς περισυλλογῆς παρέχει καλύτερον παντὸς ἄλλου μόνον ἡ δημιουργικὴ θωπεῖα τῆς νυκτός, ἡ ὁποία ὁμοιάζει πρὸς τὴν θωπεῖαν τῆς μητρός. «Αἱ νύκτες εἶναι μητέρες, ἡρεμες, μειλίχιες καὶ μυστηριώδεις»². Διότι «τὰ βαθύτερά μας βιώματα γεννῶνται ἀπὸ τὴν νύκτα, ὅπως ἡ ἡμέρα ἀπὸ τὸ φῶς. Ἀπὸ τὴν σιωπηλὴν αὐτὴν καὶ μυστηριώδη μητέρα. Διότι μητέρα εἶναι ἡ νύκτα, βαθειὰ καὶ ἀνεξερεῦνητος, καὶ κρύβει ἀμύθητα πλούτη εἰς τοὺς κόλπους της. Ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ ἔχη σβῆσει τὸ σέβας ἢ βέβηλος μικρότης τῶν βιοτικῶν μεριμνῶν. Διότι ἄνευ εὐλαβικῆς σιωπῆς τίποτε δὲν γεννᾶται οὔτε ἀπὸ τὸ μυστήριον τῆς νύκτας»³. Ἡ νύξ παρέχει τὸ λίκνον καὶ τὴν ἀτμόσφαιραν τῆς περισυλλογῆς, τῆς μονώσεως καὶ τῆς σιγῆς, δι' αὐτὸ καὶ ἡ ὁμορφιά τῆς πνευματικῆς της ἐργασίας ἔχει μεγαλυτέραν ἀξίαν ἀπὸ τὴν ἀξίαν τοῦ ὕπνου⁴. Δι' αὐτὸ «καὶ ὅταν ἡ παρουσία της σβῆγη καὶ τὰς τελευταίας λάμπεις τοῦ φωτός, ζῆ ἀκόμα μέσα μας τὸ συναίσθημα, ὅτι ὁ βίος μας δὲν ὑπῆρξε μόνον πλάνη. Μᾶς τὸ λέγουν αἱ μαρμαρυγαὶ τῶν ἀστρῶν, ποὺ μᾶς ἀτενίζουν ὡς ἀπειράριθμα μάτια τῆς θείας ἀγαθότητος»⁵. «Τότε τὴν ψυχὴν μας κυριεύει τὸ ὑψηλὸν καὶ μεγαλειῶδες γνώρισμα τῆς νύκτας. Διότι ἡ νύκτα ἀνήκει εἰς ἓνα ξένον, ἀδιείσδυτον καὶ ἄγνωστον κόσμον. Διὰ τοῦτο πρὸς τὸ βίωμα τοῦ ὑψηλοῦ ἀναμιγνύεται τὸ συναίσθημα τοῦ δέους⁶. Πάντως ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκει εὐκολώτερον τὸν ἑαυτόν του κατὰ τὴν νύκτα, καθόσον κατ' αὐτὴν ἀπαλλάσσεται ἀπὸ ὅλας τὰς ἐπιδράσεις τοῦ περιβάλλοντος, καὶ καθόσον ποτὲ δὲν εἶναι τόσο αὐτὸς ὁ ἴδιος, ὅσον ὅταν περιπλανᾶται ἄγνωστος κατὰ τὴν νύκτα μὲ μόνον σύντροφον τὰ σκότη της⁷. Ὁ Λούβαρις δέχεται πρὸς τούτοις, ὅτι «ὅλαι αἱ πληγαί, ποὺ κρύπτομεν ἐντὸς τοῦ στήθους μας, αἰμάσσουν κατὰ τὸ δειλινόν»⁸ Τὴν μελαγχολίαν τοῦ φωτός αὐτοῦ κατανικᾷ τὸ σκότος τῆς νυκτός, τὸ ὁποῖον γιγαντώνει τὸν πόθον τοῦ ψυχικοῦ μας λυτρωμοῦ. Οὗτος βιοῦται ὡς μιὰ μεγάλη ἀνάγκη τῆς ψυχικῆς μας ἀρμονίας⁹. Καὶ αὐτὴ ἡ φαντασία πλουτίζεται μέσα ἀπὸ τὸ μυστήριον τῆς νυκτός, καθόσον δι' αὐτῆς ἀφαιρεῖται ἡ γεωμετρικὴ στατικότης καὶ

1. Ν. Π. Α' 193.

2. Αὐτόθι 169.

3. Αὐτόθι 215.

4. Ἄθως σελ. 22. Κατὰ τὴν παραμονὴν του εἰς τὴν ἐν Ἀγίῳ Ὄρει Μονὴν Ἰβήρων ἔγραφε· «ἀδυνατῶ νὰ κοιμηθῶ ἐνώπιον τῆς ὁμορφιάς τῆς φύσεως. Προτιμῶ νὰ περάσω τὴν νύκτα ἐπὶ τοῦ ἐξώστου», ὄρα Ἄθως σελ. 46.

5. Ν. Π. Α' 221.

6. Ἄθως σελ. 23.

7. Ν. Π. Α' 214.

8. Αὐτόθι 221.

9. Αὐτόθι 69.

παράστασις τῶν ἀντικειμένων, αἴρονται τὰ ὄρια πού χωρίζουν αὐτά, καί τὰ πάντα γεμίζουν ἀπό τόν ὑπερκόσμιον καί θεῖον δυναμισμόν¹.

Δι' ὅλα αὐτά εἰς τόν Λούβαριν ἔκαμνον ἰδιαιτέραν εὐχαρίστησιν οἱ νυκτερινοὶ περίπατοι, τοὺς ὁποίους καί συνέχιζε συχνάκις μέχρι τῶν μεταμεσονυχτίων ὥρῶν. Αἱ πλαστικάι, αἱ συμβολικάι καί ποιητικάι ἐκφράσεις τῆς φύσεως παρεῖχον πάντοτε κατὰ τοὺς περιπάτους ἐκείνους νέας παρορμήσεις πρὸς πνευματικούς στοχασμούς. Τὸ πνεῦμα τοῦ Λούβαρι ἐπλησίαζε δι' αὐτῶν ὅλον ἐν καὶ ἐγγύτερον πρὸς τὸ βαθύτερον νόημα τῆς θείας δημιουργίας².

4. Ἀντιλήψεις περὶ ἀνθρώπου.

α'. Ἡ πνευματικότης τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸ ὅλον ὑπόβαθρον τῆς πνευματικότητος τοῦ Λούβαρι εἶναι καθαρῶς ἀνθρωπολογικόν, προβάλλεται δὲ διὰ τῆς ψυχολογίας, ὡς καί διὰ τῆς ἀξιολογίας. Κατὰ τόν Λούβαριν, ὁ ἀνθρώπος εἶναι τὸ μεγαλύτερον μυστήριον τοῦ σύμπαντος³, διότι μόνος αὐτὸς αἰσθάνεται γύρω του τὸ μηδέν, τὸ ὁποῖον εἶναι δι' αὐτὸν τὸ πᾶν⁴. Τὸ μηδέν τοῦτο προβάλλεται παντοῦ καὶ συνεχῶς ὑπὸ τῆς κοινῆς μοίρας τῶν ἀνθρώπων, τουτέστιν τοῦ θανάτου, ἡ δύναμις τοῦ ὁποίου ἔρχεται νὰ σβῆσῃ πᾶν ὅ,τι πολυτιμότερον ἔχομεν, τὴν ἀτομικότητά μας, τὸν ἐσωτερικὸν μας κόσμον, τὰς ἰδέας καί τὰ ὄνειρά μας. Οὕτω βλέπει ὁ Λούβαρις πρὸ τοῦ θανάτου γιγαντούμενον τὸ μέγα καὶ ἀγωνιώδες ἐρώτημα περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ νοήματος τοῦ ἀνθρωπίνου βίου⁵. Ἡ ἀγωνία τοῦ θανάτου ὑπάρχει ὄχι μόνον εἰς τοὺς ἀπίστους, ἀλλ' ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς πιστούς, τοὺς ζῶντας ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ, διότι καὶ οὗτοι δὲν γνωρίζουν τί ἀκριβῶς ἀκολουθεῖ μετ' αὐτόν. Οὗτοι ὅμως δὲν φοβοῦνται τὴν δύναμιν τοῦ θανάτου, διότι κατέχουν βεβαίαν τὴν ἐλπίδα, ὅτι δι' αὐτοῦ εἰσέρχονται εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀγάπης καὶ τῆς μακαριότητος τοῦ Θεοῦ⁶. Μόνον οἱ ἥρωες τῆς πίστεως εἶναι ἀπηλλαγμένοι τῆς ἀγωνίας τοῦ θανάτου, διότι μόνον δι' αὐτοὺς ὁ θάνατος δὲν σημαίνει ἐξαφάνισιν τῆς ὑποστάσεώς των· «μόνον χάριν σταθε-

1. Ἄθως σελ. 22.

2. Ν. Π. Α' 10 ἐξ. καὶ σελ. 14: «Τὰς νυκτερινὰς περιπλανήσεις αἰσθάνομαι ὡς ἐπιτυχῆ ποιήματα, τὰ ὁποῖα ὁμοιάζουν πρὸς ἰσχυρὰς πνοὰς τοῦ ἀνέμου, πού παρασύρουν εἰς τὸ μηδέν τὰ ψυχικά μου ὄρια». Πρὸς σελ. 51: «... ἀραιώνουν τὰ σκότῃ τῆς τραγικῆς μας ὑπάρξεως μετ' τὴν ἴδια σιωπηλὴ ἀπλότητα, μετ' τὴν ὁποῖαν ἀραιώνει τὰς σκιάς τῆς νύκτας τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ».

3. Ν. Π. Α' 61.

4. Ν. Π. Β' 139.

5. Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας ἐκδ. 1η, τόμ. Α' σελ. 10 ἐξ.

6. Eduard Sprangers Philosophie des Geistes ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 81.